

Title	Carl Sørensens Japan : Landets mageløse natur og mangelfulde tro
Author(s)	Schultz, Lauritz Korfix
Citation	IDUN —北欧研究—. 2025, 25, p. 101-115
Version Type	VoR
URL	https://doi.org/10.18910/100754
rights	
Note	

The University of Osaka Institutional Knowledge Archive : OUKA

<https://ir.library.osaka-u.ac.jp/>

The University of Osaka

Carl Sørensens Japan. Landets mageløse natur og mangelfulde tro

Lauritz Korfix Schultz

de tror ikke paa Arv, det, som hele vor Kultur er bygget paa og suger Næring af. De gynger gladelig i Toppen af Træet, fordi de har Øjne i Hovedet ligesom Spurve og kan se, det er et Træ. Men de har ingen Sans for Rødderne under Jorden, aner ikke, at de kan skyde ny og overraskende Skud, naar Toppen visner, og at det er Mænd, som nu er døde, mærk det John Nikkelsen, hvide Mænd som du og jeg, der har plantet Træet. Og derfor staar deres Templer tomme. Thi de mangler Kristendommen, Roden til vor Kultur. Og den kan de ikke tilegne sig som den elektriske Sporvogn og alt det andet morsomme, mekaniske Legetøj, den skal opleves af Generationer.¹ Fra Carl Sørensens John Nikkelsens mærkelige Rejser og Eventyr (1914).

Carl Ingvard Sørensen, der oprindelig var uddannet cand.pharm.,² og var bogudgivende fra 1906-1925,³ er i dag en fuldkommen glemt dansk forfatter. Heller ikke i sin samtid var han et stort navn i de danske hjem. I forbindelse med tildelingen af et rejseselegat fra Dansk Forfatterforening i 1914 skrev avisen Nationaltidende, at ”Ingen ved hvem [han] er, medens alle kender hans Bøger.”⁴ Han var således i sin samtid en anonym skikkelse, om end hans bøger vandt udbredelse i den tid, han skrev dem.

Carl Sørensen fotograferet i 1949. Det kgl. Bibliotek.

Carl Sørensens forfatterskab kredser om livet på søen, hvorfor bogen, der til dels omhandler Japan, *John Nikkelsens mærkelige Rejser og Eventyr*, som udkom på forlaget Gyldendal i efteråret 1914 og er omdrejningspunktet i denne artikel, er en naturlig del af forfatterens tematiske fokus, fordi hovedkarakteren undervejs mod Japan opholder sig i ganske lang tid på havet. Hvad der har denne artikels interesse, er

¹ Sørensen 1914: 294f

² Uden forfatterangivelse 1914

³ Dahl et al. 1964: 349

⁴ Uden forfatterangivelse 1914

Sørensens mange beskrivelser af Japans natur og befolkning, herunder dennes manglende kristne tro, der kom til udtryk i rejseromanen *John Nikkelsens mærkelige Rejser og Eventyr* (1914). Bogen *John Nikkelsens mærkelige Rejser og Eventyr*, som hverken fra forfatterens eller forlagets side genrebestemmes med betegnelsen roman, kan, udover at være en slags litterær orientalisme, i høj grad anses som en fikcionalisering af Sørensens egne oplevelser og indtryk fra landet, da den indeholder adskillige fiktive træk, idet ”grænserne mellem rejsebogen og rejseromanen [kan] være temmelig flydende og til tider et spørgsmål om, hvilken etikette forfatteren udstyrer sin skrift med, eller hvordan man som læser vælger at opfatte det. Vanskeligheden ved at genrebestemme rejsebogen skyldes ofte dens fiktionsagtige udsigelsesmåde”,⁵ som litteraten Lars Handesten formulerer det i sin bog *Litterære rejser – poetik og erkendelse i danske digteres rejsebøger*.

Carl Sørensen selv har ikke efterladt sig dagbøger, breve, rejseplaner, korrespondancer eller andre kilder, som kan optegne hans færd i Japan, som så mange andre forfattere, der skrev om landet, har det. Vi ved dog, at han selv var i Østen⁶ med et af Østasiatisk Kompagnis skibe – et dansk selskab, der ofte uddelte legater og jordomrejser til danske forfattere. Færden har højst sandsynlig har inspireret ham til at skrive bogen på et tidspunkt, hvor rejser til Fjernøsten ikke længere var en raritet, som eksempelvis Jyllands-Posten skrev det i sin anmeldelse af *John Nikkelsens mærkelige Rejser og Eventyr*,⁷ og som også blev bemærket ved modtagelsen af en anden glemt forfatter Laurids Bruun, som også skrev om Japan i sin rejsebog *Fra Bosporus til Van Zantens Ø* (1912).

Hvad jeg vil undersøge i denne artikel er, hvordan Carl Sørensen skildrer den japanske natur og befolkning, fordi det er min tese, at danske bøgernes ordvalg i høj grad har været med til at præge danskeres opfattelse af Japan og japanere samt hvordan rejsebogen *John Nikkelsens mærkelige Rejser og Eventyr* placerer sig i forhold til øvrige danske forfatters bøger om Japan i begyndelsen af 1900-tallet.

Kort om bogen *John Nikkelsens mærkelige Rejser og Eventyr* og optakten til Japan

Først er nogle bemærkninger om optakten til Carl Sørensens rejse og turen mod Japan, som den udspiller sig i bogen, på sin plads. Læseren følger journalisten John Nikkelsen og blandt andre dennes kollega med det profetiske navn Jeremias Høj. Inden Nikkelsen

⁵ Handesten 1992: 8

⁶ Dahl et al. 1964: 349

⁷ R. 1915

og Højs ankomst til Japan følger bogen kronologisk den færd, forfatteren Carl Sørensen formodentlig selv har foretaget sig på sin egen rejse mod Østen fra Danmark over Hamborg, mod den belgiske havneby Antwerpen gennem den engelske kanal, rundt om Gibraltar, Port Said i Egypten, gennem Suezkanalen derefter Det Røde Hav, forbi Adenbugten, syd om Indien mod Sumatra, Singapore, Kina, Hongkong og sidst Japan. På den måde bestemmer rejseruten tekstens komposition, hvilket gør, at den bærer præg af en rejseberetning eller rejseroman, som det eksempelvis også var tilfældet for Henrik Cavlings rejsebog *Østen* (1901-1902). Bogen er dertil fuld af særdeles sansemættede indtryk af Japans natur. Særligt ved ankomsten til landet, som vi skal vende tilbage til. De malende naturbeskrivelser var kendetegnende for Sørensens pen allerede ved debuten i 1906.⁸ Dertil er *John Nikkelsens mærkelige Rejser og Eventyr* tyknet med filosofisk moral. Sørensen var i bedste skolelærerlitterær stil ikke bange for at ”ville ”opdrage” og forberede Menneskene.”⁹ Hovedkarakteren Nikkelsen er i sin indre rejse på jagt efter at finde sig selv, bekæmpe sin selvtilstrækkelighed og blive et bedre menneske, snarere end han er interesseret fremmede kulturer, herunder i den ydre rejse i Japan, der mere er et skæbnens vilkår.

I rejseromanen efterlades indtrykket af, at jobtilbuddene ombord på damperne, der ustoppeligt afgår fra Europas store havne i begyndelsen af 1900-tallet, er mange, og blot er en omstændighed, der giver mulighed for den livsnødvendige selvrefleksion. Sørensen vælger dertil at lade John Nikkelsen og Jeremias Høj rejse sammen. Den sociale dynamik gør, at bogen er rig på dialoger, som det også var tilfældet med Johannes Hoecks *Spionliv i Østen* (1907)¹⁰, som i store dele af sit forfatterskab skrev om Japan. I disse replikker kan de to karakterer bekræfte hinanden i japanernes mangler, en klassisk orientalisme, hvor vesterlændinge, i dette tilfælde danskere bliver hinandens ekko, der degraderer Orienten uden rigtig at have viden om den.

Høj mener, som en anden Goethe, at den dovne og ansvarsløse Nikkelsen har brug for at komme ud at se verden for at blive klogere på sig selv. Ifølge Høj kan en rejse, også mod Nikkelsens egen vilje, have et forløsende og menneskeopbyggende potentiale:

”– Du skulde ogsaa ud at rejse, John Nikkelsen, sagde han. – Du vilde have godt af det. Du skulde sparkes ud i Atlanterhavet, John Nikkelsen, ud i Stillehavet, ud i det røde og gule Hav, sagde han ivrigt. – Eller i alt Fald over til Jylland. – Hvad i al Verden skulde jeg der, sagde John Nikkelsen forundret. – Lære noget, lære at

⁸ Lind 1915: 135

⁹ J., E. 1914

¹⁰ Schultz 2024

blive et Menneske, sagde Jeremias fuld af hellig Iver. – Thi således som du er, er det nedbrydende og ganske moralsk uforsvarligt at omgaas dig.”¹¹

På den måde bliver Højs ord til vennen selvopfyldende profeti. Således starter John Nikkelsens dannelsesrejse ved et tilfælde, eller måske skæbnebestemt, i første omgang i Jylland, hvor han i en unavngiven stationsby, også mod sin vilje, skal dække en ”Baneindvielse”¹² for den avis, han er ansat på. Nikkelsen kommer til at tage et forkert tog, hvad der får ham til at bruge den ufrivillige ventetid på at bade på grund af det smeltende danske sommervejr. Hans tøj bliver imidlertid stjålet, mens han er i vandet, han raner så selv påklædning fra et fugleskræmsel, hvilket er svært ikke at læse som et symbol på at forsøge at iklæde sig en ny identitet for at imødegå Jeremias Højs profeti. Nikkelsen tilbringer blandt andet nogen tid på en kro et sted i Jylland og reflekterer over den ro, der kommer over ham. Skulle han blive og arbejde som billardmarkør? Nej, skæbnen vil ham det anderledes! Han er vidne til en begravelse og opdager, at den døde har nøjagtig samme navn som ham selv, endnu et slet skjult og småklodset symbol på, at hans gamle jeg er lagt i graven, og at en ny John Nikkelsen kan fødes, klar til at tage livet alvorligt. Han havner i en transportvogn på et godstog, der ender i Hamborg, hvor han møder en landsmand, som skaffer ham arbejde. Herefter mønstrer han som fyrbøder på skibet S/S Kina, der fra den belgiske havneby Antwerpen skal mod Østen:

”– Hvad? Hvor? Hvorlænge varer Rejsen? sagde John Nikkelsen. Han følte sig til Mode, som var det Fanden selv, han skulde forskrive sig til. – Det beror ganske paa Dem selv, sagde Hyrebassen. – Og paa hvorledes De synes om Skibet og Forholdene ombord. Foreløbig gælder det en lille, sjap Tur til Kina og Japan og maaske Sibirien. – Det er, det er langt, sagde John Nikkelsen overvældet, thi det syntes ham, at Jordkloden var ved at gaa midt over og han netop i Begreb med at træde over paa den forkerte Stump. – Langt, sagde Hyrebassen i en Tone, som var det en mindre Skovtur, de lige havde aftalt. – Ingenting at tale om i vore Dage. Det er her, De skal skrive.”¹³

Nikkelsen er dermed på vej til Japan. I landet er særligt to temaer markante. Naturen og befolkningens mangler. Hvordan disse to temaer bliver beskrevet af Sørensen, vil artiklen nu analysere.

¹¹ Sørensen 1914: 13

¹² Sørensen 1914: 17

¹³ Sørensen 1914: 87

Japans natur

De negative, til tider racistiske og degraderende beskrivelser af Japan og japanernes mangler, som vi kommer til senere, finder sit modstykke i Carl Sørensens behandling af landets natur. Da skibet S/S Kina nærmer sig den japanske kyst, føles kysten insisterende i sin fremtræden. Den kræver Nikkelsens og dermed læserens opmærksomhed: ”I Horisonten mod Vest havde der dannet sig en øjeformet Spalte imellem Himlen og Havet, her saas et hvidt og klart Lys, og midt i Lyset stod et højt Fjæld som en sort og lodret Pupil i Øjets Lys. Det var den første Landkending af Japan.”¹⁴ Det høje fjeld fremstår som Guds øje, der ser alt. Naturen har en berusende effekt på Nikkelsen. Han forsøger at få greb om dens tvetydige signaler betragtet fra skibet: ”Nu og da skimtedes Land ude i Disen, naar en Fjældpynt skilte sig ud fra Landstriben og traadte Skibet i Møde. Der var noget pludseligt og truende ved disse Fjældes Tilsynekomst ude fra den graa Dis, der kunde rumme alt eller intet.”¹⁵

Sørensen bygger en forventning op om Japan, der ikke giver et klart svar, men snarere pirrer nysgerrigheden. Det er ligeledes bemærkelsesværdigt, at disse fra Sørensens hånd japanske naturbeskrivelser er så langt fra naturalismens ugudelige, naturvidenskabelige tilgang til naturen, som man overhovedet kan komme. Rigtignok er Sørensen prosaist og kategoriseringer af naturen som en anden naturvidenskabsmand er ikke hans metier, men det metafysiske viser også, at begyndelsen af det 20. århundredes rejseberetninger om Japan handler om mystik og naturens religiøse potentiale, ikke et forsøg på at skabe orden, snarere et forsøg på at reagere følelsesmæssigt på naturens fremtræden. Man aner således en tilbagevenden til opfattelsen af naturen inden oplysningstiden, det er ikke naturens arter, men naturens sjælelige kraft, der er på spil hos Sørensen.

Nikkelsen fortsætter sin betragtning af den japanske kyst på afstand: ”Over Skibet paa Himlens Midte var der endnu noget igen af Nattens bundløse Dybde. Men nu kom den røde Solopgangsfarve frem i Horisonten og bredte sig ud over Himlen, mens den malede Skyerne, den traf, med mange, sarte Farvenuancer. Solen kom frem som en Ildsplint, der skød sig op af Havet, fik Form og voksede til en gulrød Ildkugle, der langsomt og majestætisk steg op paa Himlen.”¹⁶ Den japanske naturs kraft besidder noget overjordisk, der ikke sådan lader sig indfange: ”Det var som en forhekset Verden, et Eventyrland. Og næste Morgen passerede de Fusi, Japan hellige Bjerg. Eventyret selv i sin evig unge og rene Skikkelse.”¹⁷ I Johannes V. Jensens berømte myte om Fuji

¹⁴ Sørensen 1914: 263

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Sørensen 1914: 265

¹⁷ Sørensen 1914: 264

fra 1907 er synet af Japans højeste bjerg en erkendelse af, at det virkelige liv foregår på jorden, og at der ikke er noget hinsides.¹⁸ Hos Sørensen er det lige omvendt, Fuji er billedet på Gud: ”Regnen var holdt op, og det saa ud, som om Taagen vilde drive bort og forsvinde. Et Øjeblik løftede den sig op fra Vandets Flade sammen med Kulrøgen og Dampen fra de mange Skibe, og langt, langt borte, inde over Land saas Fusi tusindaarige, men lige friske og unge Ansigt med det hvide, rene Smil stirre ned over Havnen ned over Hverdagslivets travle Mylder. Som Bjærget stod der hævet mod Himlen med Sneen paa sin Oldingeisse og med Ilden i sit Hjerte, saa fjern og dog saa nær, var det som et Sindbillede paa Gud og selv en Gud. En Aabenbaring fra Himlen, selve den ene, uforanderlige Guds Aasyn. Synet varede kun et Nu, et Sekund. Saa sænkede Taagen sig atter og skjulte Bjærget. Men det var for John Nikkelsen, som havde Fusi bøjet Hovedet og nikket bifaldende”.¹⁹

Den japanske naturs kraft overbeviser ham om det metafysiske potentiale, naturen kan frembringe, Gud får ansigt i skikkelse af bjerget og åbenbarer sig for Nikkelsen. Sørensen fortsætter: ”hver Gang John Nikkelsens Øje traf det fine og stolte Bjærg, huskede han Morgenens Fortryllelse. Fusi var et Bjærg, der laa derinde i Dagens Lys, men det var ikke et almindeligt Bjærg, der med sin Skønhed og Storhed løfter Menneskets Blik mod Himlen.”²⁰ Nikkelsen er bjergtaget, sprængfyldt af beundring for bjergets fremtræden, der langt overskygger alt anden skønhed. Det får mennesker til at søge Guds blik og nærvær. ”Det blev Dag, lys Dag. Hvidere end nogen Sky ragede Fusi op over alle Skyer. Dets Fod stod skjult i Bugtens Skød mellem blaa Taager, Skyerne slyngede sig som brede Baand omkring det. De andre Fjælde var graa og brune. De samlede sig i ærbødig Afstand om dets Fod. Og dets Top ragede op over dem som Solen over Menneskenes Børn.”²¹

At Sørensen blandt andet har blik for bjerget Fujis magi, bemærkes også i avisen Nationaltidende, der i anmeldelsen af *John Nikkelsens mærkelige Rejser og Eventyr* skriver: ”Blandt Bogens forskelligartede Afsnit vil man lægge Mærke til nogle ypperligt iagttagne og med godt beregnet Kunst gengivne Natur-Scenerier fra Havet og det pragtfulde Østen, hvor Fusijama løfter sin hvidklædte Bjergkegle mod den lysblaa Himmel. Disse skildringer er ofte saa fine og klare som selve det japanske Maleri paa det skøre Rispapir, og de virker dobbelt ejendommeligt, fordi de dukker op midt i det

¹⁸ Handesten 2000: 270

¹⁹ Sørensen 1914: 273f

²⁰ Sørensen 1914: 266

²¹ Sørensen 1914: 266f

grumme haandfaste Liv, der ellers berettes om.”²² Her fremhæves også den tydelige forskel, der er i opfattelsen af Japans natur og japanernes daglige liv, hvilket også er Sørensens Japan.

Japans befolknings mangler

I *John Nikkelsens mærkelige Rejser og Eventyr* skildres Japan som et malabarisk og mystisk land, der nok med industrialiseringens hastige skridt er på vej frem målt (ud fra en europæisk målestok) særligt hvad angår økonomi og velstand, men mangler den indre grundfæstede kultur og moral, danskere og europæere har på grund af kristendommen. Det var et ganske almindeligt synspunkt i tiden, at Vesten skulle forsøge at forandre Orientens moral til det bedre. Det er således et paradoks, at Nikkelsen er på dannelsesrejse og det dermed forventes, at karakteren vil lære noget af sin rejse, men i stedet indvier læseren i Japans mangler – mangler, som danske læsere tidligere var indviet i gennem andre danske tekster om Japan.

Således skriver Sørensen sig ind i den række af danske forfattere, der ikke anerkendte eller fik øje på Japans kulturelle rigdomme, snarere hånede landets åndløshed og kulturfattigdom, og som samtidig brugte Fjernøsten som afsæt til at fremhæve Danmarks konsistente kvaliteter. Her kan nævnes Henrik Cavling, Johannes V. Jensen og Johannes Hoeck.

Med hensyn til japanernes ydre fremtoning viderefører rejseromanen også den ofte brugte vestlige betegnelse af befolkningen som abekatte,²³ som førnævnte Cavling, Jensen og Hoeck også benyttede sig af. Dertil beskrives den japanske befolkning stereotyp og lidet overraskende som evigt smilende små, ’gule’, dukkebørn med hår, der ligner sortglaseret porcelæn og med ”skæve Øjne, der syntes at kunne lukkes og aabnes ved Kontravægte bagtil ligesom paa moderne Dukker.”²⁴ Nikkelsen, Høj og en unavngiven fyrbøders rejsefører i Tokyo karakteriseres som den ”den lille, visne, indbildske og naragtige, storsnude og dumme, gule Gentleman, der var Aarsag til alle deres Lidelser,”²⁵ mens husene i landets hovedstad er som tændstikæsker og dukkehuse.²⁶ Heller ikke *John Nikkelsens mærkelige Rejser og Eventyr* giver et indblik i, hvad japanere tænker om danskere. Sørensen reproducerer i stedet det gentagende vokabular, som vestlige, herunder danske, forfattere skrev inden for, når de udgav bøger

²² G., V. 1914

²³ Sørensen 1914: 268

²⁴ Sørensen 1914: 277

²⁵ Sørensen 1914: 281

²⁶ Sørensen 1914: 277

om Japan. Carl Sørensens ordvalg er med til at stadfæste Vesten som den overlegne civilisation og japanerne som en kunstig, dukkeagtig, ikke-menneskelig, tilbagestående og grim befolkning.

Set ud fra de gængse vestlige måder at beskrive Japan og japanere på har Carl Sørensen også kun haft relativt begrænsede muligheder for og alternativer til, hvordan han kunne karakterisere Japan og japanere, fordi tidligere beskrivelser af japanere af andre vesterlændinge ligger tungt asfalteret i forfatterens tankebaner om Orienten. Japaneren som evigt smilende, lille, 'gul' og med skæve øjne var den herskende klassifikation, der har været så dominerende, at det har været nærmest umuligt at danne sig sine egne indtryk.

Når danske forfattere i begyndelsen af 1900-tallet skrev om Japan var det ofte med et overlegent blik på landet ud fra et minimum af viden. At Sørensen ikke har haft tilstrækkelig viden om landet, han kunne bringe i spil i rejseromanen, bevirker endvidere, at karaktererne John Nikkelsen, Jeremias Høj og den unavngivne fyrbøder ikke ved, hvad de har oplevet i Japans hovedstad. Nikkelsen og Høj kommer således til at fremstå som en refleksion af Sørensens uvidenhed; de ser mange ting flygtigt og uden forståelse. Anmelderen i Aalborg Amtstidende peger i sin biografiske læsning af rejseromanen, hvor den med vor tids briller racistiske og nedladende beskrivelse af japanerne fremføres med datidens fuldstændige naturlighed, at japanernes ramme lugt har været altoverskyggende: "Man faar Indtrykket af, at Forfatteren har været med paa en ... Rejse til ... Japan ... og at han har gaaet rundt i nogle ... Japanergader og set lidt og lugtet en hel Del af de smaa, gule Menneskers færden."²⁷

Tokyo er Nikkelsen, Høj og den unavngivne fyrbøder fremmed og hovedstadens uoverskuelighed af endeløse gader dræner dem fysisk. De ser og bemærker ikke andet end deres egen udmattelse:

"De kørte igennem ny Gader og andre Gader og andre Gader og ny Gader, og Skumringen var ved at falde paa, da de omsider holdt ved Jernbanestationen, hvor de var begyndt, og steg ud med løse Indvolde, hængende Hoveder, og krummede Knæ ... saa stod de der og saa paa hinanden. – Naa, og hvad synes du saa om dette her, sagde John Nikkelsen. – Aah, sagde Jeremias og førte forsigtig og prøvende Haanden op til Hagen, som var han ikke helt sikker paa, at den endnu sad paa samme Sted, som den plejede. – Jeg ved næsten ikke, du. Hvad synes du? – Ingenting, sagde John Nikkelsen. – Og hvad mener De? – Ingenting, sagde den store Fyrbøder. Og det var bogstavelig sandt, det kunde enhver se paa ham. – Ja,

²⁷ J., E. 1914

sagde Jeremias dybsindig. – Jeg tror næsten, du har Ret, John Nikkelsen. Og det var besynderligt at se, hvorledes Selvtilliden var fuldstændig knækket i ham i Løbet af denne Dag.”²⁸

I passagen er det bemærkelsesværdigt, hvordan det både er fysisk og psykisk, at Orienten er udmattende. Fortælleren kalder senere Nikkelsen en ”upålidelig iagttager,”²⁹ Japan har sløvet hans sind, således at gengivelsen ikke er troværdig. Litteraturforskeren Bent Haugaard Jeppesen har i forbindelse med forfatteren Tom Kristensens rejse til Orienten, som jeg har behandlet i en artikel i det danske litteraturtidsskrift *Standart*,³⁰ påpeget, hvordan Østen havde en sindsopløsende effekt på den rejsende.³¹ Når sindet er flosset og identiteten vakler, synes en klar formulering om, hvorfor Nikkelsen og Høj ikke kan lide Japan og japanere ikke at indtræffe. Dels på grund af uvidenheden og kraftsløsheden, og dels fordi Nikkelsen og Høj aldrig har været interesseret i Japan, men stedse har været optaget af Nikkelsens dannelsesprojekt. Hvor japanernes ydre tidligere blev kritiseret, er det nu kommet til befolkningens indre, lidet flatterende kendetegn:

”Jeg ved ikke, om de har Guder. Jeg er ikke sikker paa det. Men hvis de har Guder, saa synes jeg bedre om deres Guder end om dem selv. Og. Ja jeg ved ikke, om de har Kultur. Men hvis de har det, saa synes jeg bedre om deres Kultur end om deres Kvinder. Og for Resten. – Jeremias, sagde John Nikkelsen bekymret. – Ja, sagde Jeremias og sukkede og hang med Hovedet. – Husker Du, hvad Charles Darwin siger, John Nikkelsen. – Nej, det gør jeg ikke; men jeg vil takke Gud paa mine grædende Knæ, om du gør det, Jeremias. – Han siger, at det er ligesaa vanskeligt ikke at danne sig en Mening om Tingene som at fælde en rigtig Dom. – For Pokker, det er dybsindige Ord, sagde John Nikkelsen. – Det er det, det er det utvivlsomt, John Nikkelsen, sagde Jeremias og tog Hatten af og tørrede sin sveddryppende Pande i sit Lommetørklæde. – Men jeg tror ikke, paa Ære, jeg er sikker paa, at Darwin aldrig har gjort Japan paa en Dag, i skarp Trav og i Riksja. Og derpaa krøb de tre nedbrudte Mænd ind paa Stationen og løste Billet tilbage til Yokohama.”³²

Interessant er, at væmmelsen ved Japan hos Carl Sørensen kun er formuleret i form af et irritationsmoment, som rejseromanens karakterer oplever og har svært ved at fælde dom over. Den er ikke iscenesat som en decideret ’gul fare’, der frygtes at skulle

²⁸ Sørensen 1914: 280f

²⁹ Sørensen 1914: 283

³⁰ Schultz 2022

³¹ Jeppesen 1984: 65

³² Sørensen 1914: 281f

invadere Europa militært eller økonomisk, som det sås i forskellige afskygninger hos forfatterne Henrik Cavling, Johannes V. Jensen, Johannes Hoeck og Laurids Bruun.

Nikkelsen og Høj tvivler på japanernes kulturelle arv og Nikkelsen ved ikke, om befolkningen tilbeder guder. Han er åbenbart ikke bevidst om japaneres forhold til religion, men tilkendegiver med største selvfølgelighed, at kristendommen er den rette følgesvend i livet. Måske fordi Carl Sørensens egen rejse ikke blev et kulturmøde, der skabte forståelse, snarere en distance til Fjernøsten, blev det heller ikke i rejseromanen til større forståelse for Nikkelsen og Høj. Passagen er ligeledes langt fra den informerende rejseberetning, der vil oplyse sine læsere om Japan og japanere, snarere en hånlig fikcionalisering af japaneres mangler, og hvordan Tokyos endeløshed tapper karaktererne for kræfter.

I bogens sidste kapitel, *Tsusjimastrædet*, er skibet S/S Kina ved at gøre klar til hjemsejladsen mod Danmark fra Japan. Nikkelsen, Høj og den unavngivne fyrbøder går fra borde og betræder japansk jord en sidste gang inden afrejse. Her fremføres en række pointer om Japan, der tidligere også var blevet gentaget af danske forfattere: Japans børn er fremtiden, japanere mangler moral og den japanske kultur er altid en efterligning af den vestlige. Høj taler med Nikkelsen:

”De gynger for Tiden i Toppen af den evropæiske Kultur, som de før gyngede i Toppen af den kinesiske, og uden at kende dens Rødder. De mangler Mellemlæddet, Moral. De siger, har jeg læst i en Bog, en Missionær har skrevet, at Moral kun er noget, Kineserne har fundet paa, fordi de er saa forfærdelig umoralske. Og det er maaske rigtigt, for de er selv Børn, og Børn har ingen Moral og kender ikke Forskel paa godt og ondt. Og netop derfor kan de lege, jeg mener handle godt og ondt i Flæng og uden at tage Skade deraf. Men naar vi Mennesker, der har en Udvikling bag os, og kender det onde, gør det onde, da gaar vi baglæns som en Olding, der har mistet sine Aandsevner og gaar i Barndom. Da er vi syge. De tror ikke paa

John Nikkelsens mærkelige Rejser og Eventyr udkom på Gyldendal i 1914. I romanen tegnes mange stereotype billeder af Japan.

Arvesynden, staar der i samme Bog. Med andre Ord, de tror ikke paa Arv, det, som hele vor Kultur er bygget paa og suger Næring af.”³³

Japanere bliver betragtet som nyfødte børn, der har meget at lære af Vesten, som ikke kender til forskellen på godt og ondt og som efterlignere af først den kinesiske og siden europæiske kultur. Samtidig er det indirekte synspunkt, at vesterlændinge er veludviklede og dermed kan skelne mellem godt og ondt, hvilket dertil forstærker indtrykket af Japan som et ahistorisk land, der *gynger*, hvilket peger i retningen af noget ustabilt og ufrivilligt, og samtidig forstærker forestillingen om Vesten som et rodfæstet kontinent.

Japanernes historieløshed uddybes med samme vægelsindede og ustabile verbum *gynge*:

”De gynger gladelig i Toppen af Træet, fordi de har Øjne i Hovedet ligesom Spurve og kan se, det er et Træ. Men de har ingen Sans for Rødderne under Jorden, aner ikke, at de kan skyde ny og overraskende Skud, naar Toppen visner, og at det er Mænd, som nu er døde, mærk det John Nikkelsen, hvide Mænd som du og jeg, der har plantet Træet. Og derfor staar deres Templer tomme. Thi de mangler Kristendommen, Roden til vor Kultur. Og den kan de ikke tilegne sig som den elektriske Sporvogn og alt det andet morsomme, mekaniske Legetøj, den skal opleves af Generationer.”³⁴

Teknologiske opfindelser, som på daværende tidspunkt var i rivende udvikling i Japan, gøres med Sørensens hånd til uskyldige barnagtige adspredelser, den japanske befolkning uden problemer kunne tilegne sig. Men med hensyn til åndeligheden og troen er den fiktive rejseberetnings indiskutable sandhed, at (de ’hvide’) europæerne er japanerne overlegne. Her er det igen ikke formuleret som en trussel mod Vestens eksistens i form af ’den gule fare’, snarere en konstatering af hierarkiet mellem Vesten og Orienten uden frygt for Japans rolle og ageren i fremtiden. I forhold til de andre danske forfatters bøger om Japan i begyndelsen af det 20. århundrede er det unikt, at Sørensen bruger kristendommen til at markere Vestens overlegenhed og Japans underdanighed. Den kristne religion bliver hos forfatteren en civilisationsmarkør, som yderligere er med til at forstærke billedet af, at japanere er uciviliserede hedninge. Som Høj højstemt formulerer det over for Nikkelsen i rejseromanens slutning: ”Der er kun en Bog, og det er Biblen, Bøgernes Bog, Menneskeslægtens Historie i Fortid, Nutid og

³³ Sørensen 1914: 294

³⁴ Sørensen 1914: 294f

Fremtid. Den vidunderlige Bog, der som en Nøddeskal rummer Kernen i vor Kultur.”³⁵ I andre danske forfatters rejsebøger om Japan har det i højere grad været racetræk, der er brugt som argument for, at Vesten var Orienten overlegen. Forfatterens hyldest til kristendommen skyldes nok, at han har været inspireret af kristne missionærers tanker om den manglende moral i Japan og dermed bruger præsters autoritative skildringer af landet til at styrke sin egen fortælling om Vestens overlegenhed overfor den svage orient. Op gennem det 20. århundrede udkom således jævnligt bøger fra danske missionærer, der berettede om udfordringer og muligheder for kristendommens udbredelse i Japan, hvor det eksempelvis var indiskutabelt, at den japanske fædrelandsdyrkelse ikke havde samme moral som den kristne morallære.³⁶ Sørensens bog er ikke direkte en missionærs indtryk fra Japan, men agiterer alligevel for, at Japan ville gøre klogt i at blive kristne, i fald landet var interesseret i at opnå samme dybe, rodfæstede kultur som kristne nationer. Som den amerikansk-palæstinensiske filosof Edward Said skriver det i en anden sammenhæng om den tekstuelle holdning: ”Der hersker en temmelig kompliceret og selvforstærkende dialektik, hvor læserens oplevelse af virkeligheden afgøres af, hvad de har læst, og det påvirker igen forfatterne til at udvælge emner, der på forhånd er defineret af læsernes erfaringer.”³⁷ Japans mangler bliver en måde at definere Vesten på ”som et billede, en idé, en personlighed eller en erfaring, der afviger fra Orienten.”³⁸

Endvidere bliver den japanske kultur set som en efterligner af den bedste kultur, den europæiske. Et synspunkt, der også blev påpeget af forfatterne Henrik Cavling, Johannes V. Jensen, Johannes Hoeck og Laurids Bruun. Japan, med alle dets mangler, kommer gennem Sørensens bog til at stå i modsætning til den gode danske kultur, der fremstår som normen, andre forsøger at sigte efter. Japanerne er ifølge Høj ikke bevidste om kulturens rødder. Europæerne har udvikling og dermed klogskab bag sig, som japanerne ikke besidder. Det er paradoksalt og sigende, at bogen kritiserer, at befolkningen mangler kulturel dybde, mens Nikkelsen og Høj selv er håbløst uvidende om Japans forhold til religion og kultur. Passagen er et eksempel på den stærke orientalisme i dansk litteratur om Japan i begyndelsen af det 20. århundrede. Sørensens syn på japaneren er det samme som hos Johannes V. Jensen, der også mente, at Orientens ureflekterede mennesker egnede sig fortrinligt til tankeløst arbejde.³⁹

³⁵ Sørensen 1914: 296

³⁶ Se fx Carl Skovgaard-Petersens *Fra nutidens Japan* (1911).

³⁷ Said 2002: 123

³⁸ Said 2002: 27

³⁹ Jensen 1929: 206

I følgende passus fra *John Nikkelsens mærkelige Rejser og Eventyr* nærmes frygten for 'den gule fare', når Sørensen skriver, at vesterlændinge vil blive udkonkurreret af tanketomme japanere i fremtiden: "Disse smaa Mænd er hurtige, meget hurtige, og Fremtiden tilhører det hurtige Menneske, der kan styre en Flyvemaskine og ikke tænker nærmere over Tingene, end han har godt af og Fordel af. De tunge, langsomme, gammeldags Mennesker gaar til Bunds."⁴⁰ Hvor man 1800-tallet i høj grad havde opfattet Orientens mennesker som tilbagestående, optegnes her, på grund af Japans hastige fremskridt militært og økonomisk, stereotypen om, at Østens folk skulle være særligt vakse, hvilket kunne true den eksisterende verdensorden.

Konklusion

Denne artikel har undersøgt, hvordan den danske forfatter Carl Sørensen beskriver Japans natur og befolkning i bogen *John Nikkelsens mærkelige Rejser og Eventyr*. Analysen viser først og fremmest den store forskel mellem Sørensens beskrivelser af Japans natur og landets befolkning. Naturen har et religiøst potentiale og får hovedpersonen John Nikkelsen til at reagere med følelser på dens fremtræden. Naturens sjælelige kraft er i den grad på spil hos Sørensen. Mens bjerget Fuji af forfatteren Johannes V. Jensen blev beskrevet som en anledning til at vise, at det virkelige liv er på jorden, er bjerget hos Sørensen anderledes et billede på Gud. Gud åbenbarer sig ligefrem i skikkelse af Fuji. Beundringen over den storslåede japanske natur betragtet på afstand fra skibet, bliver hurtigt afløst af en anderledes negativ fremstilling af Japans befolkning.

Som så mange danske forfattere, der skrev om Japan i begyndelsen af 1900-tallet, anerkendte Carl Sørensen ikke Japans kulturelle rigdomme, nok fordi han ikke kunne se dem, idet han ikke havde et sprog eller forestillingshorisont herfor. Snarere håner bogen landets åndløshed, herunder dets historiske og kulturelle fattigdom. På den måde adskiller bogen sig ikke stort fra den måde, forfatterne Henrik Cavling, Johannes V. Jensen, Johannes Hoeck og Laurids Bruun skrev om Japan på i begyndelsen af 1900-tallet.

Carl Sørensen viderefører stereotype og orientalistiske beskrivelser af japanere som 'abekatte', 'evigt smilende', 'små', 'gule' og 'skævvøjede' mennesker. Disse beskrivelser er med til at styrke forestillingen om Vesten placeret øverst i civilisationshierarkiet og Japan som en tilbagestående civilisation – et herskende synspunkt i 1900-tallets første årtier. Også japanernes folkekarakter beskrives negativt.

⁴⁰ Sørensen 1914: 295

Den har ifølge romankaraktererne ingen kulturel arv, japanerne er blot efterlignere af Vesten og mangler dertil moral, ligeledes en herskende tankegang i danske rejsebøger om Japan i begyndelsen af 1900-tallet. Fortællingen om Japan som et ahistorisk land er således central hos Sørensen. Mens det hos andre danske forfattere, der skrev om og fra Japan, i højere grad var racetræk, som adskilte japanere og vesterlændinge, bruger Carl Sørensen kristendommen som civilisationsmarkør til at placere Vesten, herunder Danmark, over den hedenske japanske befolkning. Det er således paradoksalt, at Sørensen's bog er kritisk over for den japanske befolknings manglende kulturelle dybde, mens bogens karakterer og forfatters viden om Japans forhold til religion og kultur ligger på et meget lille sted. Det placerer Carl Sørensen delvist i den racistiske og kritiske afdeling af danske forfatteres tekster om Japan, mens forfatterens forhold til landets natur er anderledes tillokkende og religiøst besjælet.

Carl Sørensen's Japan. Amazing nature and flawed people

Summary

Lauritz Korfix Schultz

This paper investigates how the Danish author Carl Sørensen describes the nature, culture, and people of Japan in the novel *John Nikkelsens mærkelige Rejser og Eventyr* published in 1914. The analysis shows a big difference between the novel's descriptions of Japan's nature and its culture and people. The Japanese nature has a religious potential and makes the protagonist John Nikkelsen react emotionally to its appearance. However, the novel does not recognize Japan's cultural riches, probably because Carl Sørensen could not see them, nor having a language or imagination for them. Rather, the novel mocks the country's historical and cultural poverty. Carl Sørensen's novel also uses stereotypical and orientalist descriptions of Japanese people as 'monkeys', 'always smiling', 'small', 'yellow' and with wrong eyes. These descriptions reinforce the notion of the Western world, e.g. Denmark, at the top of the civilization hierarchy and Japan as an anachronistic civilization – a normal view in the first decades of the 20th century. The novel's Japanese characters have furthermore no cultural heritage, the Japanese are mere imitators of the West and lack morality – also a prevailing mindset in Danish travel

books about Japan in the early 1900s. The narrative of Japan as an ahistorical country is thus central to Sørensen. The author also uses Christianity as a marker of civilization to place the West, including Denmark, above the Japanese population. It is therefore a paradox that Sørensen's novel is critical of the Japanese population's lack of cultural depth, while the book's characters and the author's knowledge of Japan's relationship with religion and culture does not exist. The abovementioned key points places Carl Sørensen partly in the racist and critical section of Danish authors who wrote about the country in the beginning of the early 1900s.

Referencer

- Dahl, Svend, Bramsen, Ludvig, Haugsted, Mogens og Engelstoft, Povl (1964). Dansk skønlitterært forfatterleksikon 1900-1950. Bind III. København: Grønholts Pedersens Forlag.
- Handesten, Lars (2000). Johannes V. Jensen. København: Gyldendal.
- Handesten, Lars (1992). Litterære rejser – poetik og erkendelse i danske digteres rejsebøger. København: C.A. Reitzel.
- J., E. (1914). Bøger. I Aalborg Amtstidende d. 27. november.
- Jeppesen, Bent Haugaard (1984). Johannes V. Jensen og den hvide mands byrde. København: Rhodos.
- G., V. (1914). Bøger. I Nationaltidende d. 29. december.
- Lind, Th. (1915). Gyldendals Forfatter-Lexikon. København: Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag.
- R. (1915). Literatur. I Jyllands-Posten d. 29. januar.
- Said, Edward W. (2002). Orientalisme. Vestlige forestillinger om Orienten. Frederiksberg: Roskilde Universitets Forlag.
- Schultz, Lauritz Korfix (2022). 100 år siden: Da Japan skuffede Tom Kristensen. I Standart nr. 1. 36. årgang 2022.
- Schultz, Lauritz Korfix (2024). Johannes Hoecks skildringer af Japan og japanere under og efter Den Russisk-japanske Krig. I Frontier of Foreign Language 7.
- Skovgaard-Petersen, Carl (1911). Fra nutidens Japan. København: J. Frimodts Forlag.
- Sørensen, Carl (1914). John Nikkelsens mærkelige Rejser og Eventyr. København: Gyldendal.
- Uden forfatterangivelse (1914). Mosaik. I Nationaltidende d. 10. juni.